

**P. Ö. AYTAÇLAR, *Antik Çağda Günah, İtiraf, Kefaret/Confessiones*,
İstanbul, 2012, Ege Yayınları, 168 sayfa, (18 Levha ile birlikte).
ISBN: 978-605-5607-80-7**

Erkan KURUL*

Pınar Özlem Aytaçlar tarafından yapılan bir araştırmanın sonucu olan bu eser, antikçağ dinler tarihi açısından oldukça önemli bir veri kaynağına sahip olmakla beraber, son dönemlerde de sıklıkla birçok bilim insanı tarafından üzerinde durulan bir konu haline gelen antikçağda Kuzeydoğu Lydia ve Phrygia bölgelerinde ele geçen bir grup kefarete yazıtına değinmektedir. Bu bağlamda 146 tane yazıt ve fragmandan oluşan epigrafik belge grubu üzerinden elde edilen veriler, belirli başlıklar altında bir *Katalog* (85-149) şeklinde düzenlenmiştir. Kitabın sonunda belli yazıtlara ait 18 fotoğrafın bulunduğu bir *Levhalar* (149-168) bölümü bulunmaktadır. Bu alanda yapılmış daha önceki çalışmaların derlenmiş olduğu *Bibliyografya ve Kısaltmalar* (13-19) ise kitabın başında yer almaktadır. Eser, bir bütün olarak ele alındığında, Katakekaumene ve Maionia yöreleriyle Philadelpheia ve Tripolis kentlerinin M.S. I. yüzyıldan M.S. III. yüzyıla kadarki dinsel, toplumsal ve kültürel yaşamlarına ışık tutan epigrafik bilgi birikimi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çalışmada ileri sürülen fikirler, elde edilen veriler, bunların yorumlanması üzerine yapılan atıflar ile referanslar genel olarak bölgede kapsamlı araştırmalar yapan bilim insanları ve konuya ilişkin tezleri üzerine kurgulanmıştır.

Eser spesifik konular üzerinde bir araya getirilen 8 ana başlıktan meydana gelmektedir. *Önsöz*'ün (19-20) ardından, 1. başlığı oluşturan *Kefarete Yazıtları*'nda (21-29) kefarete yazıtlarının içeriklerinin tanımlaması, tarihlemesi ve yer aldığı topografyanın analizi yapılmıştır. Ayrıca söz konusu bölgelerde ikamet eden halkların geografik, etnografik, demografik yapısıyla tinsel kimlikleri ve bu kimlik çatısı altında kefarete yazıtlarının ne gibi bir role sahip olduğu tartışılmış ve bunların bölgenin sosyo-kültürel yaşamına etkileri değerlendirilmiştir. *Kefarete Yazıtlarının Kökeni*'nin (29-37) irdelendiği ikinci başlıkta, Kefarete Yazıtları'nın tarihsel süreç içerisinde geçirdiği yolculuk ve tarihsel gelişimi anlatılmıştır. Bu bağlamda, kefarete yazıtları Hitit ve Babil tabletlerindeki benzer metinlerle paralel olarak incelenmiş; Kefarete Yazıtları'nda geçen dinsel unsurların, Hristyanlık ve Musevilik gibi monotheist dinlerle olan bağlantısı irdelenmiştir. Ayrıca burada, kefarete yazıtlarının kökeninin doğu kültürüne mi batı kültürüne mi ait olduğu sorgulanarak bu konuda bilim insanlarının da belirttikleri görüşlere ve hipotezlere yer verilmiştir. Üçüncü başlık altındaki konu *Yazıtların Ait Oldukları Dönemin Toplumsal Yapısı* (37-43) adı altında incelemeye alınmıştır. Burada söz konusu bölgelerde yaşayan halkların toplumsal kimlikleri sorgulanmıştır. Roma Dönemi Küçük Asya'sında ortaya çıkan kefarete kültürünün temelinde yer alan sosyo-kültürel kimlik de bu anlamda araştırılmıştır. Bu kimlik çatısı altında, kefarete yazıtlarının altında yatan insan-tanrı ilişkisi ve de bu ilişkinin birer kolu olan toplumsal ahlak görüşü ve felsefesine yer verilmiştir.

Dördüncü başlıkta, *Yazıtların Adandığı Tanrılar* (43-51) teker teker ele alınmıştır. Bu tanrı ve tanrıçalar, yerel kültürleriyle birlikte tanımlanmıştır. Kefarete yazıtlarında sıkça adları geçen; Artemis Anaëitis, Men, Apollon, Zeus, Anatanrıça/Meter kültü, bir takım yerel tanrı ve tanrıçalar

*Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya, erkankurul@hotmail.com

ile diğ er bazı inanç unsurlarına vurgu yapılmıştır. Beşinci başlıkta *Yazıtların Adanmasına Neden Olan Suçlar* (51-59) kategorize edilmiş ve suç-ceza kavramı irdelenmiştir. Yazıtların adanmasında en yoğun gurubu teşkil eden suçlar ise, yalan yere yemin etmek, verdiği sözü tutmamak, kirlili bir şekilde kutsal alana girmek, kutsal objelere saygısızlıkta bulunmak ya da tanrıların gücünü küçümsemek şeklinde belirtilmiştir. Bu gibi günahların yanında, kişilerin birbirlerine karşı işledikleri suçlara da değ inilmiştir. *Kefaret Yazıtlarında Terminoloji*'sinde (59-67) sıkça geçen kelime ve sözcüklere ayrılmış altıncı başlıkta, στελ(λ)ογραφεῖν=stel üzerine yazmak; δύναμις=tanrısal güç, εὐλογία=tanrıyı yüceltmek; ὁμολογεῖν=itiraf etmek; θυμολυτεῖν/θυμολυσία =Tanrısal öfkeyi armağanlar vererek yatıştırmak; κολάζω=cezalandırmak ve ἄμαρτία =kabahat gibi terminolojik kullanımlar ortografik olarak analiz edilerek yazıtlarla olan bağlantıları tanımlanmıştır.

Yedinci başlıkta, *Kefaret Yazıtları Işığında Lydia Kutsal Hukuku ve Tapınak Yargılaması* (67-75) kavramı ele alınmıştır. Burada, kefarete yazıtlarının temelinde bulunan dini yargılama sisteminden hareketle elde edilen veriler bir araya getirilmiş, bölgede hakim olan dini hukuk sistemi ve yargı kriterlerine göndermeler yapılmıştır. Bunun dışında, dinsel mekanizmanın işleyişini sağlayan teolojik yapılanmanın yanında, dini yargılama kurumunun içinde yer alan, bireysel güçler olan rahipler ve rahibelerin konumları üzerinde durulmuştur. Ayrıca, hukuksal işleyişin yürütüldüğü tapınakların yetkileri ve müdahale alanları açıklanmış ve tapınaklarda mahkeme sürecinin hangi evrelerde ne şekilde gerçekleştirildiği de aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Son başlıkta, *Tek Tanrılı Dinlerle İlişkisi Bakımından Kefaret Yazıtları* (75-85) ele alınmıştır. Bu anlamda Musevi kültürünün temelinde yer alan Theos ya da Zeus Hysistos ile Hosios kai Dikaios (Aziz ve Adil Tanrı) kültlerinin bölge coğrafyası açısından önemi ve niteliği mercek altına alınmıştır. Yazara göre, iki külte bu topografyada yoğun olarak rastlanmasının nedeni, bölgenin dağlık bir alan olarak tanımlanmasından ve yoğun tarımsal faaliyetlerin sürdürüldüğü bir bölge olmasından kaynaklanmıştır. Hristiyanlık inancı açısından ise, *angelos* (melek) kültüyle ilişkili yöreden ele geçen örnekler eserin kapsamı içine alınmıştır. Sonuç olarak yazar, bu kısımda M.S. I. yüzyılda aniden ortaya çıkmış gibi görünen ve belli bir bölgede kendini gösteren kefarete yazıtlarından yola çıkarak, her ne kadar bu belgelerin birden çok tanrıya adanmasından dolayı *pagan* kültürü ögesi olarak görülseler de, içlerinde bulunan ipuçları ve içerdikleri anlam imgeleminde tek tanrıcılığa işaret eden çeşitli göndermeler bulunduğunu ileri sürmüştür.

Pınar Özlem Aytaçlar'ın bu çalışması, son yıllarda ön plana çıkmış olan, lokal bir özelliğe sahip Kefarete Yazıtları konusunda bir boşluğu dolduracağı açıktır. Genel nitelikleriyle okuyucuyu Kefarete Yazıtları'nın tarihsel gelişim sürecinden, yazıtların ne sebepten ötürü ve hangi amaçla dikildiklerine kadar geniş bir soru yelpazesine cevap verebilen bu kitap, genç bilim insanlarının bu konudaki meraklarını giderebilecek nitelikte olup bu alanda yapılacak yeni çalışmalara da vesile olabilecek potansiyele sahiptir. Bununla birlikte okuyucu açısından çalışmada geçen yer isimlerinin ve lokalizasyonların gösterildiği harita/haritalar ile özellikle indeks/indexlere yer verilseydi eserin kullanımı daha evrensel bir nitelik kazanabilirdi.